

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๕

จุดที่รวมแห่งอริยธรรม

วันนี้จะแสดงธรรมปาฐาน ๆ ให้บรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายทราบ ทั้งที่ได้อุตสาหะมาจากทางไกลและทางใกล้ ทั้งผู้ที่อยู่กับบ้านนี้ ตลอดถึงผู้ที่อยู่ในวัด คำว่า ธรรมปาฐาน เป็นธรรมที่ไม่ได้ท่องหรือจดจำมาจากคัมภีร์ไหน ๆ นอกจากจะแสดงตามหลักธรรมชาติแห่งธรรม ซึ่งเป็นของมีอยู่ทั่วไปในโลกเท่านั้น ส่วนจะถูกหรือผิดอย่างไรนั้น ขอให้บรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายจงไตร่ตรองตามธรรมที่แสดง แล้วเทียบเคียงกับหลักธรรมในคัมภีร์อันเป็นธรรมตายตัว

ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าคือหลักแห่งเหตุผล ถ้าเมื่อเหตุกับผลถูกต้องกันแล้วทั้งที่เป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ฟังทราบว่าเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่ชั่วได้อย่างสมบูรณ์ และเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ด้วย องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าในคราวพระองค์เสด็จออกจากหอบปราสาทเพื่อแสวงหาโมกขธรรม ในเบื้องต้นก็ปรากฏว่าพระองค์ได้พิจารณาหลักธรรมชาติ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครหรือพระพุทธเจ้าองค์ใดมาประกาศสอนพระองค์ว่า สภาวะทั้งหลายเป็นอย่างนั้น ๆ แม้ประชาชนพร้อมทั้งบริษัทและบริวาร ซึ่งอยู่ในพระราชวังของพระองค์ ก็ปรากฏว่าเป็นคนธรรมดาเช่นเดียวกับพระองค์ท่าน

แต่ในคืนที่พระองค์จะเสด็จออกทรงผนวช หลักธรรมชาติแห่งธรรมได้ปรากฏขึ้นในพระทัยว่า ทั้งคนในพระราชวัง คือบริษัทบริวารทั้งหลายด้วย และนอกพระราชวังทั่วทั้งไตรโลกธาตุด้วย ปรากฏว่าเป็นป่าช้าฝังศพไปทั้งดินแดน หากจะปลงจิตปลงใจฟังฟังอิงอาศัยในบุคคลหรือสัตว์สักรายหนึ่งว่า ไม่ใช่ป่าช้า ไม่มีเลย นี่คือหลักธรรมชาติแห่งธรรมซึ่งเป็นของมีอยู่ในสัตว์และบุคคลทั่วไป ได้ปรากฏขึ้นในพระทัยของพระองค์ แม้ที่สุดพระองค์เองก็ปรากฏเป็นป่าช้าฝังศพเช่นเดียวกับมนุษย์และสัตว์ทั่ว ๆ ไป จึงเป็นเหตุให้ทรงเบื่อหน่ายในความเป็นอยู่ของโลกเกิดตาย อันเป็นที่รวมแห่งกองทุกข์นานาชนิดทั้งของเขาและของเรา นอกจากจะแสวงหาความพ้นจากความป็นเช่นนี้ไปเสียเท่านั้น ทรงพิจารณาถึงหลักธรรมชาติแห่งธรรมซึ่งเคยประกาศตัวอยู่ตลอดมา ก็ทรงได้พระสติระงับพระทัยในขณะนั้น และเพราะหลักธรรมชาติเหล่านั้นได้เตือน

พระทัยให้มีความสลดสังเวชเพื่อหาทางพ้นจากทุกข์โดยไม่อ่ำลาใคร ๆ และได้เสด็จออกเวลากลางคืน

นี่ก็เป็นเครื่องแสดงให้เราทั้งหลายได้เห็นว่ หลักธรรมชาติคือธรรมที่แท้จริงนั้นเป็นสภาพมีอยู่ทั่วไปในสัตว์และสังขารทุกประเภท พระองค์ได้เสด็จออกทรงผนวชก็เพราะหลักแห่งธรรมชาติเหล่านี้ซึ่งเตือนพระทัย ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นคนขอทานเหมือนคนขอทานทั่ว ๆ ไป ไม่ทำพระองค์ให้เป็นผู้มีคุณค่าว่าเป็นกษัตริย์ เป็นต้น ปราบกฏพระองค์เพียงเป็นคนขอทานและเป็นเหมือนผ้าชีว้นผืนหนึ่งซึ่งไม่มีราคา อันใคร ๆ ไม่ต้องการ ในเวลาพระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรได้รับความกระทบกระเทือนและความทุกข์ลำบากแสนสาหัส เพราะกษัตริย์เสด็จออกผนวชประพฤติพระองค์เป็นคนอนาถาเป็นคนไม่มีคุณค่าราคาแต่อย่างใด

เพราะสมัยนั้นการให้ทานกัถิ การรักษาศีลกัถิ เจริญภาวนากัถิ ไม่มีใครได้สั่งสอนไว้ว่า ผลแห่งการให้ทานเป็นต้นนั้นมีมากน้อยเพียงไร จึงไม่มีใครสนใจจะพยายามบำรุงบำเรอและตามอุปฏฐากพระองค์ให้ทรงได้รับความสุขในส่วนแห่งพระกาย ความเป็นกษัตริย์ที่พระองค์ทรงลดทูลิฐิมานะลงถึงขนาดเป็นคนขอทาน เช่นเดียวกับคนธรรมดาสามัญที่ขอทานทั่ว ๆ ไป แทนที่จะเป็นทุกข์จนทนไม่ไหว แต่ก็กลับเป็นการสะดวกต่อการบำเพ็ญธรรม เพราะการลดทูลิฐิมานะอย่างนั้น เนื่องจากพระองค์ได้ทรงเห็นหลักธรรมชาติที่เตือนพระทัย แล้วบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นไปในหลักแห่งธรรมนั้น ๆ

ขอสรุปว่าหากปีพระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็น โลกวิทู รูู้โลก ทั้งเป็นโลกนอกทั้งเป็นโลกใน กว้างแคบโดยตลอดทั่วถึง ไม่มีอันใดจะปิดบังลี้ลับว่าพระองค์จะไม่สามารถหยั่งทราบได้โดยพระปัญญาญาณ แม้ที่สุดนในพระทัยของพระองค์ที่มีอะไรเคลือบแฝงอยู่ก็ปรากฏชัด เช่นเดียวกับวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงสว่างจ้าขึ้นในคืน ซึ่งตรงกับเดือนหกเพ็ญที่เรียกว่า วิสาขมาส ธรรมทั้งหมดที่พระองค์ทรงรู้เห็นนั้น เป็นธรรมในหลักธรรมชาติทั้งนั้น โดยทรงบำเพ็ญตามหลักธรรมชาติ พิจารณาในหลักธรรมชาติที่ประกาศกัถิงานอยู่ทั้งภายนอกภายในตลอดกาล แม้ความรู้สึกซึ่งปรากฏเป็นอยู่ตลอดเวลา ณ ภายในก็เป็นหลักธรรมชาติอันหนึ่ง พระองค์ได้รู้แจ้งเห็นจริงโดยตลอด ทั้งนี้ล้วนแล้วแต่เป็นหลักธรรมชาติทั้งนั้น ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ ก็ปรากฏว่าได้อยู่ในที่สงบสงัด ซึ่งเป็นหลักธรรมชาติและปราศจากความพลุกพล่านด้วย

ฝูงชนและบรรดาสัตว์ มีพระกายอันเปลี่ยว จิตใจก็วิเวกวังเวง ความรู้สึกภายในของ พระองค์ก็เด่นชัดในขณะนั้น

ตามธรรมดา ธรรมชาติรู้ที่เราเรียกว่าใจนี้ จะมีความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง ไม่เคยลดละแม้ขณะเดียว แต่เพราะสิ่งแวดล้อมมากระทบและกลบไว้โดยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ จึงเป็นเหตุให้ความรู้อันนั้นชุ่มช้อนอยู่ตามรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ไปเสีย ไม่สามารถจะพิจารณาความรู้นั้นว่ามีความหนักเบา ไปในแง่ไหนบ้าง ทั้งทางชั่วและทางดี แต่เมื่อได้รับความสังตวิเวก จิตก็ไม่พัวพันกับสิ่งใดซึ่งเคยรู้เคยเห็นมาแต่ก่อน ความรู้ที่ปรากฏขึ้นในใจจะส่งกระแสไปทางใดจะเป็น ทางอดีต ทางอนาคตก็ปรากฏรู้เท่าทันในวงปัจจุบันเสมอไป ด้วยอำนาจพระสติ ซึ่งทรง ตั้งไว้แล้วด้วยดี ความรู้อันนี้ก็ปรากฏเด่นชัดโดยลำดับ

ความรู้ที่เด่นชัดนี้จะเด่นชัดทางดีก็ทราบชัด จะเด่นชัดทางชั่วก็ทราบชัด เมื่อจะเด่นชัดในทางสิ่งสมกิเลสตัณหา เพื่อความมัวหมองภายในจิตใจ พระองค์ก็พยายามแก้ไขให้ทันกับเหตุการณ์ ไม่ปล่อยให้ฝ่ายต่ำจุดลากไป จนจิตค่อยกลายเป็นจิตที่ผ่องใส สะอาดเป็นลำดับ และมีความเฉลียวฉลาดด้วยอุบายปัญญา เพราะเหตุนี้ ท่านจึงสอน ให้บำเพ็ญสมาธิ คือความสงบใจ เมื่อใจได้รับความสงบแล้ว ย่อมเห็นเงาของตัวเองในทางปัญญา เหมือนน้ำที่ใสสะอาด สามารถมองเห็นสัตว์น้ำหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในน้ำ นั้นได้โดยชัดเจนดังนี้

เมื่อจิตยังไม่สงบเราจะพิจารณาสิ่งใดก็ไม่ชัดเจน แม้จะพิจารณาทางปัญญาก็กลายเป็นสัญญาไปเสียโดยมาก นี้หมายถึงสัญญาที่จะก่อเหตุเป็นสมุทัย สะสมกิเลสขึ้นภายในใจ เพราะความรู้ความเห็นที่มาจากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อใจได้รับความสงบแล้ว จะพิจารณาสภาวะธรรมก็เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เช่นเดียวกับบุคคลที่กำลังหยุดนิ่งอยู่ มองดูอะไรก็เห็นชัดเจนนั่น สมาธิพระองค์ก็ได้ทรงบำเพ็ญมา คำว่า “สมาธิ” นี้หมายถึงความสงบของใจหรือความแน่นหนามั่นคงของใจ เมื่อใจได้รับความสงบแล้ว ความสุขจะปรากฏขึ้นมาในขณะนั้น ถ้ายังไม่สงบก็ยังไม่ปรากฏเป็นความสุขขึ้นมา เมื่อมีความสงบสุขแล้ว เราพอมีช่องทางจะพิจารณาทางปัญญา

คำว่า “ปัญญา” หมายถึงความสอดส่องมองดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ทะลุปรุโปร่ง เป็นลำดับหรือความแยกคาย ออกจากใจอันเดียว สัญญาคือความจำ ปัญญา คือความคลี่คลายในสิ่งที่ตนจดจำไว้นั้น เช่นเดียวกับเรามัดไม้หลายกิ่งหลายแขนงเข้าเป็นมัด ๆ สัญญาเช่นเดียวกับตอกหรือลวดที่เรามัดไม้เป็นกำไว้ ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายไม้ที่เรามัด

ไว้นั้นให้เห็นว่ามีที่ชั้นด้วยกัน มีไม้อะไร และชื่อว่าอะไรบ้าง เรื่องของปัญญาจึงเป็น ธรรมชาติคลี่คลายดูสภาวะธรรมซึ่งเป็นของมีอยู่ในตัวของเรา

อนึ่ง คำว่า “สมาธิ” การทำใจให้มีความสงบเยือกเย็น ท่านผู้ฟังทั้งหลายคงจะ เคยได้ทราบแล้วว่า มีหลายชั้น ขณิกสมาธิ จิตที่รวมลงเพียงขณะเดียวแล้วถอนขึ้นมา เสีย อุปจารสมาธิ คือสมาธิที่รวมสงบแล้วถอนออกมาเล็กน้อยแล้วออกรู้อื่นต่าง ๆ ที่มา สัมผัสใจในขณะนั้น จะเป็นเรื่องสัตว์ บุคคล หรือภุคตผีก็ตาม จัดเข้าในวงอุปจารสมาธินี้ ส่วนอัปนาสมาธิ จิตที่ยังลงแล้วมีความสงบอย่างเต็มที่ และรวมอยู่ได้เป็นเวลานาน ๆ คำว่า “อัปนาสมาธิ” นี้มีความหมายกว้างขวางมาก จิตรวมอยู่ได้นานด้วย มีความชำนาญในการเข้าออกของสมาธิด้วย ต้องการเวลาใดได้ตามความต้องการ ด้วย

แต่เราผู้บำเพ็ญในทางปัญญานั้น ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นอัปนาสมาธิแล้วจึงจะ ต้องพิจารณาทางปัญญา เรื่องของสมาธิ คือความสงบ จะสงบมากน้อย ฟังทราบว่าเป็น มาตรฐานแห่งวิปัสสนาคือปัญญาเป็นขั้น ๆ ไป เพราะปัญญามีหลายขั้น ขั้นหยาบ ชั้น กลาง ชั้นละเอียด สมาธิในขั้นหยาบก็เป็นมาตรฐานของวิปัสสนาขั้นหยาบได้ ชั้นกลาง ชั้นละเอียดก็เป็นมาตรฐานของปัญญาชั้นกลาง ชั้นละเอียดได้ และในขณะเดียวกันฟัง ทราบว่า สมาธิกับปัญญานั้นเป็นธรรมคู่เคียงโดยจะแยกจากกันไม่ออก ควรใช้ปัญญาคู่ เคียงกันไปกับสมาธิตามโอกาสอันควร คือถ้าเราจะดำเนินในทางสมาธิโดยถ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงเรื่องปัญญาเลยแล้ว จะเป็นเหตุให้ติดสมาธิคือความสงบ

เมื่อจิตถอนออกมาจากสมาธิแล้ว ต้องพิจารณาในทางปัญญา เช่นพิจารณาธาตุ ชั้นโดยทางไตรลักษณ์ วันนี้ก็พิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วันหน้าก็พิจารณา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไตร่ตรองอยู่เช่นนี้ทุกวันทุกคืนไป ไม่ต้องสงสัยว่าจะไม่ชำนาญ ในทางปัญญา ต้องมีความคล่องแคล่วชำนาญเช่นเดียวกันกับทางสมาธิ ปัญญาใน เบื้องต้นต้องอาศัยการบังคับให้พิจารณาอยู่บ้าง ไม่ใช่จิตเป็นสมาธิแล้วจะกลายเป็น ปัญญาขึ้นมาทีเดียว ถ้าจิตเป็นสมาธิแล้วกลายเป็นปัญญาขึ้นมาเอง โดยผู้ บำเพ็ญไม่ต้องสนใจมาพิจารณาทางด้านปัญญาเลยแล้ว จิตก็ไม่มีโอกาสจะติด สมาธิ ดังที่เคยปรากฏตาชดขึ้นในวงนักปฏิบัติ ความจริงเบื้องต้นต้องอาศัยมา พิจารณา ปัญญาจะมีความคล่องแคล่วและมีความสว่างไสว ทั้งรู้เท่าทันกับสิ่งที่มาเกี่ยว ข้องเป็นลำดับ จะเป็นไตรลักษณ์ที่หยาบก็จะเห็นในทางปัญญา

คำว่าไตรลักษณ์อย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดนั้น ขึ้นอยู่กับการพิจารณา เช่นเราพิจารณาในส่วนร่างกายจัดว่าเป็นไตรลักษณ์ส่วนหยาบ พิจารณาในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จัดเป็นไตรลักษณ์ส่วนกลาง พิจารณาเรื่องจิตที่เป็นรากเหง้าแห่งวิญญูจะจริง ๆ แล้ว นั่นคือไตรลักษณ์ส่วนละเอียด เมื่อจิตได้ก้าวเข้าสู่ไตรลักษณ์ส่วนหยาบ ไตรลักษณ์ส่วนกลาง ไตรลักษณ์ส่วนละเอียด จนผ่านพ้นไตรลักษณ์ทั้งสามนี้ไปแล้ว ธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นในอันดับต่อไปอย่างไม่มีปัญหาใด ๆ นั้น จะเรียกว่า อัตตาก็ตาม อนัตตาก็ตาม ไม่เป็นไปตามความสมมุตินิยมใด ๆ ทั้งนี้ เพราะอัตตากับอนัตตาเป็นเรื่องของสมมุติ ซึ่งโลกก็มีอยู่ด้วยกัน ธรรมชาติอันนั้นไม่ใช่สมมุติโลกทั้งหลายจึงเอื้อมถึงได้ยาก เมื่อมีอัตตาและอนัตตาเป็นเครื่องเคลือบแฝงอยู่ในใจ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพิจารณาในสภาวะทั้งหลาย โดยไตรลักษณ์ส่วนหยาบ ส่วนกลาง และส่วนละเอียด จนเห็นประจักษ์แจ่มแจ้งพระทัยแล้ว กาลใดกาลนั้น พระองค์จึงทรงเปล่งพระอุทานขึ้นว่า เรียนจบไตรภพโดยสมบูรณ์แล้ว จากนั้นก็ทรงปลงพระทัยที่จะสั่งสอนสัตว์ทั้งหลาย มีเบญจวัคคีย์เป็นต้น พร้อมกับการประกาศพระองค์ว่าเป็นศาสดาของโลกได้ ถ้าพระองค์ยังไม่ผ่านไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งส่วนหยาบ ส่วนกลาง และส่วนละเอียดไปแล้ว พระองค์จะเป็นศาสดาของโลกอย่างเต็มที่ไม่ได้เลย เราทั้งหลายผู้มุ่งจะเป็นครูสอนตน เป็นผู้ฝึกฝนทรมาณตน เราก็ต้องดำเนินไปตามแนวทางที่พระองค์ทรงพิจารณา และทรงรู้เห็นไปโดยลำดับเช่นนี้

คำว่า ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาด้วย ไตรลักษณ์ชั้นหยาบ ชั้นกลาง ชั้นละเอียดด้วย ฟังทราบว่ามีอยู่ในกายในใจของเราทุกท่าน ไม่ใช่มีแต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวและพระสาวกของพระองค์เท่านั้น ฟังทราบที่เราทั้งหลายเวลานี้กำลังเป็นภาชนะที่สมบูรณ์อยู่แล้วที่จะสามารถพิจารณา และรับรองสภาวะที่ได้อธิบายมานี้ให้เห็นแจ่มแจ้งขึ้นในใจ ซึ่งเรียกว่า ธรรมในหลักธรรมชาติ เป็นของมีอยู่ตั้งแต่วันก้าวเข้าสู่ปฏิสนธิวิญญูณมาเป็นลำดับจนถึงวันนี้ องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าท่านพิจารณาเห็นสภาวะธรรมทั้งหลาย ไม่ได้ไปค้นหาที่ไหน ธรรมทั้งหลายมีอยู่แล้วอย่างสมบูรณ์ พระองค์พิจารณาตามหลักธรรมชาติเหล่านี้ให้เห็นชัดแจ่มแจ้งตามหลักแห่งธรรมทั้งหลายที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน จนหายสงสัยข้อพระทัยทุกอาการแล้ว จึงได้ประกาศพระองค์ว่า เป็นผู้สิ้นแล้วจากสังสารจักร คือความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง ได้แก่ความเกิด แก่ เจ็บ ตายเหล่านี้

เราซึ่งเป็นพุทธบริษัทของพระองค์เจ้า ขอได้โปรดพิจารณาสภาวะธรรมซึ่งมีอยู่ในตัว และเราอย่าคิดมากไปว่า เราไม่มีศีลจะทำเพ็ญสมาธิให้เป็นไปไม่ได้ เราไม่มีสมาธิจะทำเพ็ญปัญญาให้เป็นไปไม่ได้ดังนี้ ฟังทราบว่าเป็นศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอยู่กับหัวใจของผู้ตั้งใจปฏิบัติด้วยกันทุกท่าน ศีล หมายถึงปกติความเป็นปกติของใจในปัจจุบันนั้นปรากฏเป็นศีลขึ้นมาแล้ว ความสงบของใจในขณะที่กำลังภาวนาอยู่นั้น เรียกว่าจิตเป็นสมาธิขึ้นมาแล้ว การพิจารณาไตร่ตรองในหลักธรรมชาติ คือไตรลักษณ์ที่มีอยู่ทั่วสรรพางค์ร่างกายและจิตใจทั้งภายในและภายนอก จะเป็นเวลาใดก็ตาม ฟังทราบว่าปัญญาเริ่มปรากฏขึ้นมาภายในใจของเราแล้ว

เมื่อเราได้พยายามบำเพ็ญในธรรมทั้งสามประเภท คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีการติดต่อกันเป็นลำดับไป ศีล สมาธิ ปัญญา จะเป็นธรรมที่มีกำลังกล้าอาจปรากฏขึ้นมาภายในใจของเราทั้งสามประเภทพร้อม ๆ กัน เราอย่าเข้าใจว่าเราเป็นหญิงหรือฆราวาสแล้วจะไม่สามารถบำเพ็ญสมณธรรม คือคุณงามความดี มีมรรค ผล นิพพานที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในตัวได้ ถ้าเราคิดเช่นนั้นเป็นความคิดผิด จะเป็นอุปสรรคต่อตนเอง เพราะองค์แห่งอริยสัจธรรมทั้งสี่ไม่ได้นิยามว่านี่คือผู้หญิง นั่นคือผู้ชาย นั่นฆราวาส นั่นคือนักบวช พระ เณร เณร ชี แต่มีอยู่ในสัตว์ สังขารบรรดาที่มีวิญญาณครองทั่วไป เมื่อผู้ใดมีปัญญาพิจารณาอริยสัจธรรมทั้งสี่นี้ ผู้นั้นแลเป็นผู้กำลังก้าวดำเนินตามเสด็จพระองค์ท่านเป็นลำดับ อริยสัจธรรมทั้งสี่นี้ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

คำว่า “ทุกข์” เป็นชื่อแห่งธรรมชาติอันหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในกายและในจิตของเรา ความไม่สงบกายก็ดี ความไม่สงบใจก็ดี ท่านเรียกว่า อริยสัจ คือของจริงอย่างประเสริฐ ของจริงที่ไม่เอนเอียงไปตามบุคคลผู้ใด ใครจะตำหนิธรรมชาตินี้ว่าดีก็ตาม ว่าชั่วก็ตาม ธรรมชาตินี้ก็คือธรรมชาตินี้นั่นเอง ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามความตำหนิตชมของบุคคลหรือสัตว์ใด ๆ ทั้งนั้น ท่านจึงเรียกว่า ของจริง และมีอยู่เหมือนเงาตามตัว แต่เงาจะปรากฏในที่แจ้งเท่านั้น เข้าสู่ที่มืดแล้วเงาไม่ปรากฏ ส่วนอริยสัจธรรมทั้งสี่ มีทุกขสัจเป็นต้น เราจะอยู่ในที่มืดก็ตาม อยู่ในที่แจ้งก็ตามจะปรากฏในกายในใจของเราเสมอไป ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข ฉะนั้นโปรดกำหนดพิจารณาให้ทั่วถึงตามที่อริยสัจปรากฏอยู่

เรื่องการพิจารณาของทุกข์นี้ เราไม่ได้หมายจะเอาทุกข์มาเป็นสมบัติของเรา แต่ถ้าเราไม่พิจารณาทุกข์ เราก็ไม่มีอุปบายปัญญารู้อบคอบและหายสงสัยในทุกข์ ก็จะเกิดความลุ่มหลงนำทุกข์มาพัวพันภายในใจว่า เราทั้งอวัยวะนี้เป็นทุกข์ หรือว่าทุกข์ทั้งหมด

นี่เป็นตัวของเราไปเสีย การที่เราพิจารณาทุกข์ให้เห็นชัดตามเป็นจริงแล้ว เรากับทุกข์นั้นจะแยกกันออกได้ โดยไม่ต้องคาดหมายให้เป็นกังวล จะเห็นว่าทุกข์นั้นเป็นส่วนหนึ่งจากเรา ในขณะที่เดียวกันเราผู้รู้ในสุขก็ดี ในทุกข์ก็ดี ก็จะเห็นว่า เป็นสภาพอันหนึ่งจากเวทนาทั้งสามนั้น

การพิจารณาทุกข์โดยอุบายแยกกายและความรอบคอบอย่างนี้ จึงเป็นทางปล่อยวางความกังวลในทุกข์ หรือแยกความเป็นทุกข์นั้นออกจากตัวเราได้ โดยเห็นว่าทุกข์นั้นเป็นของจริงอันหนึ่ง ธรรมชาติที่รู้ทุกข์คือใจนั้นก็ เป็นของจริงอันหนึ่ง ไม่สับสนปนกันโดยถือทุกข์นั้นว่าเป็นเรา และถือเราว่าเป็นทุกข์ แม้ทุกข์จะปรากฏขึ้นทางกายก็ เห็นว่าเป็นสภาพอันหนึ่งจากความรู้ ไม่ใช่เรา ยิ่งพิจารณาเข้าไปภายใน คือทุกข์ทางใจ ก็ให้เห็นเช่นเดียวกัน การพิจารณาทุกข์ทั้งนี้ เรียกว่าได้ดำเนินมรรคไปในตัวแล้ว เพราะถ้าไม่ใช่ปัญญาที่ไม่มีเครื่องมือเพื่อดำเนิน การไตร่ตรองหรือพิจารณาทุกข์ตั้งใจดูทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์ ตั้งสติดูทุกข์ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของมรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญาทั้งนั้น

คือการพิจารณาทุกข์ก็เป็นอริยสัจอันหนึ่ง เมื่อเห็นเรื่องของทุกข์แล้วเป็นเหตุให้คิดต่อไปว่าทุกข์นี้เกิดขึ้นเพราะอะไร เช่นเราเสียใจในขณะที่ประสบสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา โดยมีใครมาตำหนิให้กระทบกระเทือนเราด้วยกิริยามารยาทอันไม่สมควร เกิดความเสียใจขึ้นมา เราพยายามพิจารณาหาต้นเหตุแห่งความเสียใจว่า เกิดขึ้นมาเพราะเหตุใด และจะมีทางแก้ไขความเสียใจด้วยวิธีใด ดังนั้นก็เรียกว่า เราพยายามจะถอนสมุทัยอยู่ในขณะเดียวกันนั้นแล้ว เมื่อเราทำการพิจารณาเรื่อง ทุกข์ สมุทัย โดยมรรค คือสติกับปัญญาไปโดยทำนองนี้ ก็เป็นการทำให้แจ้งซึ่งนิโรธโดยลำดับในขณะเดียวกัน

อนึ่ง โปรดทราบว่ายุทธกับสมุทัยมีหลายชั้น มรรคก็มีหลายชั้น มีอย่างหยาบอย่างกลาง อย่างละเอียด นิโรธก็มีหลายชั้นเช่นเดียวกัน ทุกข์ส่วนหยาบดับไป นิโรธส่วนหยาบได้เริ่มปรากฏตัวขึ้นมา ทุกข์ส่วนกลางดับไป นิโรธส่วนกลางได้ปรากฏตัวขึ้นมา ทุกข์ส่วนละเอียดดับไป นิโรธได้ปรากฏตัวขึ้นมาอย่างเต็มที่ จึงควรทราบไว้อย่างนี้ ไม่ใช่ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จะเป็นธรรมชั้นเดียว แยกกันได้อย่างนี้ เราพิจารณาเบื้องต้นก็ต้องเป็นชั้นหยาบ ต่อมาก็ค่อยเลื่อนฐานะขึ้นไปชั้นกลาง ชั้นละเอียด โดยความรู้อันเดียวเป็นผู้พิจารณา ความรู้อันเดียวเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ จนกลายเป็นความแยกกายโดยลำดับ และกลายเป็นความรู้ความฉลาดอันยอดเยี่ยมขึ้นมาเป็นชั้น ๆ จากดวงใจอันเดียวกัน

พระพุทธเจ้าผู้ดำเนินมาก่อนก็ทรงทำเช่นนี้ รู้สึกว่าพระองค์เป็นมาด้วยความทุกข์ความลำบาก เป็นมาด้วยความอดทน เป็นมาด้วยความขยันหมั่นเพียรและกล้าเสียสละ แม้ชีวิตก็ไม่ทรงเสียดาย เพื่อให้ได้อริยสังขซึ่งเป็นธรรมสายเอก ทรงพยายามเพื่อรู้ชัดในทุกข์ซึ่งเป็นความเดือดร้อนในทุกข์ทั้งหมด และพยายามรื้อถอนสมุทัยอันเป็นตัวก่อให้เกิดทุกข์ทั้งหมดเกิดขึ้น ด้วยมรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อปรากฏผลคือ นิโรธ ความดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในใจ แม้อริยสังขซึ่งเป็นธรรมที่เคยเห็นว่าลึกลับ ก็ปรากฏผลเป็นธรรมเปิดเผยต่อพระทัยขึ้นมาจนได้ เพราะความพยายามเป็นกุญแจดอกสำคัญ

ฉะนั้น บรรดาเราทุกท่านผู้มุ่งต่อแดนพ้นทุกข์ตามพระองค์ โปรดพิจารณาโดยโอปนยิโก น้อมอริยสังขทั้งสี่เข้ามาสู่กายสู่ใจ ให้ตรงตามหลักความจริงซึ่งเป็นของมีอยู่ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรบกพร่อง และไม่มีสิ่งใดแปลกกันแม้แต่น้อย ปัญญาที่ยิ่งทราบในอริยสังขทั้งสี่ก็เกิดจากใจดวงเดียว เราผู้กำลังฟังเทศน์อยู่ในบัดนี้จึงไม่มีความผิดพลาดอะไรจากครั้งพุทธกาล และเป็นปัจจุบันกาลอยู่เสมอ ภายในใจของผู้ตั้งไว้ด้วยดีแล้วในคลองแห่งธรรม และเป็นผู้สามารถจะรับรู้ในสังขธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นของมีอยู่ในตัว เมื่อกำลังปัญญาสามารถแล้ว ย่อมรอบรู้ทั้งภายนอกและภายใน ตลอดดวงจิตไม่มีอันใดเหลือ คำว่ารอบรู้ภายนอกนั้น หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสและปล่อยวางได้ การพิจารณาภายใน คือ ย้อนจิตเข้ามาสู่ภายในกาย จนสามารถรู้เท่ากายทุกส่วน เพราะอำนาจการพิจารณา จนถอนจากอุปาทานความถือกายเสียได้

ส่วนเวทนาจะเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉย ๆ ก็ดี สัญญาความจำได้หมายรู้ก็ดี สังขาร ความปรุง จะปรุงดี ปรุงชั่ว ปรุงกลาง ๆ ปรุงอดีต อนาคต ก็ทราบชัดว่าเป็นเพียงสภาวะอันหนึ่ง ๆ วิญญาณ ความรับรู้ก็เป็นเพียงสภาวะอันหนึ่ง รวมแล้วเรียกว่า กองอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทั้งนั้น ปัญญาครอบแล้วปล่อยวางเข้าไปเป็นลำดับ ที่นี้ยังเหลือจิตซึ่งเป็นตัวเหตุอันสำคัญ และเป็นผู้ให้นามว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ดี และเป็นผู้หลงในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ดี มายึดในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ดี ปัญญาขุดค้นตามเข้าไปเป็นระยะ ๆ จนถึงรากฐานแห่งวิภูจักร คือ ความรู้วิชชาผู้เป็นจอมแห่งไตรภพอันเป็นเรื่องบรรจุแห่งเรื่องทั้งปวงชื่อว่าเรื่องทั้งหมดรวมอยู่ที่นี้ เพราะเหตุนี้ท่านจึงให้นามว่าปมแห่งวิภูจักร

จงพิจารณาจนเห็นว่านี่ก็คือไตรลักษณ์ และเป็นเครื่องมือของไตรจักร เช่นเดียวกับสภาวะธรรมอื่น ๆ เมื่อรู้เห็นชัดแล้วความถือมั่นยึดมั่นในความรู้ที่เจือด้วยยาพิษจะ

หมดไป เพราะเห็นเป็นอสรพิษอย่างแน่ใจ ต้องสลัดปิดทิ้งทันที ความรู้ซึ่งเป็นตัว
 อวิชชาที่ขาดกระเด็นออกจากใจ เรื่องทั้งหลายที่เดิมอยู่กับความรู้ที่เต็มไปด้วยเรื่องก็
 ขาดไปพร้อม ๆ กัน เรื่องที่เป็นกิเลสทั้งมวลไม่มีทางเกิดขึ้นจึงยุติลง ความสัมผัสจาก
 การเห็น การได้ยิน การสูดกลิ่น ลิ้มรสทั้งปวงจึงเป็นเพียงสักว่ากิริยา ไม่มีเรื่องจะให้
 เกิดความซึมซาบและยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นตัวอุปาทานอีกต่อไป เพราะความรู้ที่เป็นไป
 ด้วยเรื่องซึ่งเป็นผู้บังการได้หมดสิ้นไปแล้ว เรื่องทั้งหลายจึงไม่มี

พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกทั้งหลายก็ดี ได้ทำลายความรู้ที่เต็มไปด้วยเรื่องนี้ขาดสิ้น
 ไปจากจิตใจแล้ว แม้ท่านจะทรงชั้นธออยู่ ชั้นธก็สักว่าชั้นธ คือรูปก็สักว่ารูป เสียง กลิ่น
 รส เครื่องสัมผัสทั้งหลายก็สักว่าเท่านั้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเป็นของ
 มีอยู่ประจำชั้นธ ๕ ก็สักแต่ว่าอาการนั้น ๆ เท่านั้น ไม่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตอันจะให้
 เกิดความกังวล เพราะจิตกลายเป็นจิตที่พ้นจากเรื่องแล้ว คือเป็นจิตที่ไม่มีสมมุติแล้ว ก็
 จิตที่เป็นสมมุติหมายถึงจิตที่เต็มไปด้วยเรื่องดังกล่าว คือมีอวิชชาเป็นหัวหน้า ความรู้ที่
 อยู่ใต้อำนาจอวิชชาจัดว่าความรู้ที่เต็มไปด้วยเรื่อง ฉะนั้นเรื่องจะโกรธก็ดี เรื่องจะโลภก็
 ดี เรื่องจะหลงก็ดี จึงขึ้นอยู่กับความรู้อันนี้ทั้งนั้น เมื่อความรู้อันนี้ได้ดับลงไป เรื่องจะ
 โลก เรื่องจะหลงจึงไม่มีอีกต่อไป เพราะรากเหง้ามันดับแล้วกิ่งก้านสาขาจะทนอยู่ได้
 อย่างไร จำต้องดับตามกันไปหมด

ปัญญาที่พิจารณาเป็นไปตามลำดับจนรู้แจ้งเห็นจริงแล้ว คำว่าจิตก็หมดสมมุติ
 ไป จะให้ชื่อให้นามก็สักแต่ว่า ไม่ได้มีความผูกพันมั่นหมายในความรู้ประเภทนั้น ท่าน
 จึงเป็นผู้หมดเรื่องทางภายใน อยู่ด้วยความไม่มีปัจจัยสืบทอดระหว่างจิตกับอารมณ์ เป็น
 บรมสุขในอริยาบถทั้งสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอนไม่มีเรื่องทั้งนั้น หลับหรือตื่นก็เป็นสุข
 เพราะไม่มีสิ่งรบกวนใจ เป็นอยู่ด้วยความหมดเรื่อง ชั้นธ ๕ จึงกลายเป็นเครื่องมือ
 สำหรับใช้เป็นประโยชน์ของนักปราชญ์โดยสมบูรณ์ก่อน แต่ยังไม่รู้เท่าทันชั้นธทั้ง ๕
 ต้องเป็นเครื่องมือของมหาโจรผู้ลือนามซึ่งเป็นหัวหน้าบังคับชั้นธทั้ง ๕

คือกาย จำต้องทำไปด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา เวทนาที่ปรากฏขึ้นมาก็ปรากฏ
 ขึ้นมาด้วยอำนาจกิเลสตัณหา สัญญาจำขึ้นมาก็จำเพราะอำนาจของกิเลสตัณหา สังขารก็
 ปรุงเรื่องกิเลสตัณหาทั้งมวล วิญญาณก็รับรู้เพื่อกิเลสตัณหาอาสวะไปเสียทั้งนั้น เพราะ
 เจ้าอวิชชาเป็นตัวมหาโจร คือเจ้าเรือน เจ้ากิเลสตัณหา รากเหง้าแห่งกิเลสตัณหาทั้ง
 มวลอยู่ที่นั่นทั้งหมด พออวิชชาดับไปเท่านั้น ชั้นธทั้ง ๕ จึงกลายเป็นเครื่องมือของ
 อวิชชาวิมุตติไป อวิชชาวิมุตติได้ผุดขึ้นมาอย่างเต็มที่แล้ว ชั้นธกลายเป็นบริษัทบริวาร

คือเครื่องมือวิชาวิมุตตินั้นไปเสีย กิริยาของกายที่จะเคลื่อนไหวก็จะเป็นไปโดยธรรมชาติคือความสุข ความทุกข์ เจย ๆ ซึ่งเกิดขึ้นทางกายก็เป็นไปโดยธรรม สัญญา จำ ได้หมายรู้ก็จำไปโดยธรรม สังขารก็ปรุงโดยธรรม วิญญาณก็รับรู้โดยธรรมทั้งนั้น ไม่ได้เป็นตามกิเลสตัณหาอาสวะที่เคยเป็นมา

องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคท่านทรงทำปริวรรต ท่านทำอย่างนี้ ท่องเที่ยวใน วัฏสงสาร พระพุทธเจ้าก็ท่องเที่ยวมานานไม่มีจบสิ้น เที่ยวที่ไหนก็เกิดตายที่นั่น ทุกข์ที่นั่น เมื่อได้ปริวรรต กลับเข้ามาท่องเที่ยวในสกลกายและใจ คือ จุดที่รวมแห่งอริยธรรม โดยหลักธรรมชาตินี้แล้ว จึงได้ยกธงชัยว่า “พุทธโธ” อย่างเต็มดวง ผู้ข้ามห้วงแห่งความหลงแล้วก็นำมาประกาศให้เราทั้งหลายได้ถือเป็นสรณะ คือ พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ อยู่จนบัดนี้ ธรรมทั้งนี้เกิดขึ้นมาจากการปริวรรตเข้ามาสู่ภายใน เรียกว่า โอปนยิโก น้อมเข้ามาสู่ภายใน พิจารณาให้เห็นชัดแจ่มแจ้ง

การข้ามโลกสงสารไม่ข้ามที่ไหน โลกก็คือดวงใจที่เป็นอวิชชานี้ทั้งดวง สังสาระ ความท่องเที่ยวก็หมายถึงจิตดวงนี้ วัฏจักร ตัวหมุนก็คือความรู้ที่เต็มไปด้วยเรื่องนี่เอง เป็นเหตุให้วกเวียนไปมา กรรมทั้งหลายจึงสืบต่อกันไปโดยลำดับ เพราะธรรมชาติซึ่งเป็นตัวจักรใหญ่พาหมุนอยู่ตลอดเวลา เมื่อตัวจักรใหญ่ได้ทำลายลงแล้ว ตัวจักรเล็กก็พลอยถูกทำลายไปตาม ๆ กัน ผลสุดท้ายไม่มีอะไรเหลืออยู่ เช่นเดียวกับต้นไม้ที่ถูกถอนขึ้นหมดทั้งราก แม้กิ่งก้านสาขาจะมีมากมายก็ต้องตายฉิบหายไปตาม ๆ กันหมด เรื่องอวิชชาดับไปก็เช่นเดียวกัน กิเลสตัณหาประเภทใด ๆ ดับไปหมด ไม่มีอะไรเหลือ

วันนี้แสดงธรรมเทศนาให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายทราบในลักษณะแห่งธรรมป่า หากไม่ถูกจริตจิตใจในหลักธรรมบางประการ ผู้แสดงยังหวังได้รับอภัยจากบรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายด้วยจิตเมตตา ถ้าธรรมที่แสดงนี้พอจะเป็นประโยชน์ได้บ้าง ก็ขอได้โปรดนำไปไตร่ตรองและปฏิบัติตามในโอกาสอันควร ความสุขความเจริญที่โลกปรารถนามานานจะเป็นเครื่องสนองตอบแทนท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย ผู้อุตสาหะพยายามเป็นลำดับ นับแต่ชั้นแรกจนถึงขั้นสูงสุด คือวิมุตตินิพพานๆ ในอนาคตอันใกล้นี้ ดังนั้นการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรแก่เวลา จึงขอยุติการแสดงเท่านี้ เอิ๋ว

www.Luangta.or.th